

Р. В. ГУЛА, П. В. КВІТКІН, О. Ю. ПАНФІЛОВ, Т. О. ЧЕРНИШОВА

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Навчальний посібник

Київ - 2019

**Р. В. ГУЛА, П. В. КВІТКІН, О. Ю. ПАНФІЛОВ,
Т. О. ЧЕРНИШОВА**

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Навчальний посібник

**КИЇВ
«Каравела»
2019**

УДК 2(075.8)

Р 36

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.
Протокол № 5 від 28 травня 2019 р.*

Рецензенти:

Фінін Георгій Іванович – доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального
закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради.

Мануйлов Євген Миколайович – доктор філософії, професор,
професор кафедри філософії Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого.

Р 36

Релігієзнавство : навч. посіб. / Р. В. Гула, П. В. Квіткін,
О. Ю. Панфілов, Т. О. Чернишова. – К. : «Каравела», 2019. –
216 с.

ISBN 978-966-8019-88-1

У навчальному посібнику у вигляді текстового матеріалу, схем і таблиць розкриваються основні теми та проблеми навчальної дисципліни «Релігієзнавство». Важливе значення надано висвітленню найпоширеніших підходів до розуміння сутності та змісту релігії як соціокультурного феномена. Аналіз складових світових і національних релігій здійснено з максимальним урахуванням хронологічно-тематичного принципу та системного підходу, що надає можливість всебічного розгляду змісту та особливостей їхніх релігійних вчень. Окрему увагу надано характеристиці зв'язку армії та релігії, ролі та місця релігійних інституцій в арміях провідних держав світу.

Навчальний посібник рекомендовано для науково-педагогічних і педагогічних працівників, студентів, а також тим, хто цікавиться теорією та історією релігії.

УДК 2(075.8)

© Гула Р. В., Квіткін П. В.,
Панфілов О. Ю., Чернишова Т. О., 2019

ISBN 978-966-8019-88-1

© Видавництво «Каравела», 2019

ЗМІСТ

Вступ	9
Розділ I. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ЯК ГАЛУЗЬ НАУКОВОГО ЗНАННЯ	10
1. Релігієзнавство як галузь гуманітарного знання: предмет, структура та функції	11
2. Релігієзнавство та богослов'я	15
3. Теоретичне релігієзнавство	16
4. Принципи та методи релігієзнавства	17
5. Основні загальнонаукові категорії релігієзнавства	18
6. Конкретні категорії релігієзнавства	19
7. Основні специфічні категорії релігієзнавства	20
8. Основні функції релігієзнавства	21
Розділ II. РЕЛІГІЯ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ	22
1. Сутність релігії	23
2. Структура релігії	27
3. Функції релігії	28
4. Класифікація релігій	29
5. Основні релігієзнавчі концепції	30
6. Теологічний підхід до походження релігії	31
7. Світський підхід до походження релігії	32
8. Антична філософія	33
9. Августин Блаженний	34
10. Патристика	35

11. Схоластика	36
12. Тома Аквінський	37
13. Неоплатонічний напрям філософії Відродження	38
14. Трактатування Бога у філософії Нового Часу	39
15. Бог і релігія у класичній німецькій філософії	40
16. Бог і релігія у філософії модерну	41
17. Релігія у філософському дискурсі постмодерну	42
Розділ III. ПЕРШІ ІСТОРИЧНІ ФОРМИ РЕЛІГІЇ	43
1. Родоплемінні культури	44
2. Фетишизм	46
3. Анімізм	47
4. Тотемізм	48
5. Анімалізм	49
6. Магія	50
7. Прояви магії у військовій справі	51
Розділ IV. ЕТНІЧНІ (НАЦІОНАЛЬНІ) РЕЛІГІЇ	52
1. Етнічні релігії	53
2. Етнічні релігії: ознаки та чинники формування	56
3. Зороастризм	57
4. Синтоїзм	58
5. Конфуціанство	59
6. Даосизм	60
7. Юдаїзм	61
Канони юдаїзму	62
Обрядовий складник юдаїзму	63
Інституційний складник	64
8. Індуїзм	65
9. Брахманізм	66
10. Джайнізм	67

11. Сикхізм	68
Розділ V. СВІТОВІ РЕЛІГІЇ	69
1. Світові релігії: загальна характеристика	70
2. Світові релігії: поняття та класифікація	73
3. Особливості світових релігій	74
4. Світові релігії: буддизм	75
Буддизм: поняття та основні течії	76
Буддизм: догматичний, обрядовий та інституційний складники	77
Канонічна основа буддизму	78
Святі (благородні) істини буддизму	79
«Серединний», або «восьмирічний» шлях	80
Основні положення релігійної філософії буддизму	81
Чань (дзен)-буддизм	82
Тибетський буддизм (Ламаїзм)	83
Буддизм в Україні	84
5. Світові релігії: християнство	85
Християнство	86
Джерела виникнення християнства	87
Канонічна основа християнства	88
Догматичний складник християнства	89
Секти раннього християнства (II - V століття)	90
Єресі раннього християнства (III - V століття)	91
6. Християнство: католицизм	92
Католицизм: характерні особливості церкви	93
Католицизм: догматичний та обрядовий складники	94
Католицизм: інституційний складник	95
Католицькі ордени	96
7. Греко-католицька церква	97
8. Християнство: протестантизм	98

Протестантизм	99
Причини виникнення протестантизму	100
Характерні риси протестантизму	101
Протестантизм: лютеранство	102
Протестантизм: кальвінізм	103
Протестантизм: англіканська церква	104
Протестантизм: Свідки Єгови	105
Протестантизм: баптизм	106
Протестантизм: адвентизм	107
9. Християнство: православ'я	108
Православ'я	109
Православ'я: інституційний складник	110
Культова основа православ'я	110
Обрядовий складник православ'я	112
Християнство в Україні	113
10. Світові релігії: іслам	114
Іслам	115
Іслам: догматичний складник	116
Іслам: шаріат	117
Іслам: канонічна база	118
Іслам: обрядовий складник	119
Іслам: свята й ритуали	120
Іслам: напрями та течії	121
Напрями ісламу: сунізм	122
Течії сунізму	123
Напрями ісламу: шіїзм	124
Течії шіїзму: алавізм	125
Іслам і модернізм	126
Іслам в Україні	127

Розділ VI. РЕЛІГІЯ ТА АРМІЯ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ	128
1. Релігія та армія	129
2. Християнська мораль та військовий обов'язок у релігійній філософії	131
3. Християнська мораль і війна	132
4. Середньовічна християнська теологія війни (Августин Блаженний)..	133
5. Середньовічна християнська теологія війни (Тома Аквінський)	134
6. Концепція війни у сучасній католицькій теології	135
7. Війна та православна етика	136
8. Історія становлення військового духовенства	137
9. Взаємодія церкви та війська козацької доби	138
10. Військове капеланство в часи визвольних змагань	139
Розділ VII. СЛУЖБА ВІЙСЬКОВОГО ДУХОВЕНСТВА (КАПЕЛАНСЬКА СЛУЖБА) В АРМІЯХ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ	140
1. Служба військового духовенства в арміях країн світу	141
2. Служба військових священиків армії США	142
3. Обов'язки та основні форми роботи військових капеланів армії США	143
4. Військово-церковна служба бундесверу (ФРН)	144
5. Військовий рабинат Армії оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ)	145
Розділ VIII. СЛУЖБА ВІЙСЬКОВОГО ДУХОВЕНСТВА (КАПЕЛАНСЬКА СЛУЖБА) У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ	146
1. Загальні засади служби військового духовенства (капеланської служби) у Збройних Силах України	147
Нормативно-правова база служби військового духовенства (капеланської служби) у Збройних Силах України	148
Принципи діяльності структурних підрозділів (посадових осіб) СВД(К) з питань задоволення релігійних потреб	149
Служба військового духовенства (капеланська служба) у Збройних Силах України	150

Основні напрями діяльності військового священика (капелана)	151
Основні завдання військового священика (капелана)	152
2. Служба військового духовенства (капеланська служба) у зоні проведення АТО (ООС)	153
Обов'язки та завдання капеланської служби в зоні АТО (ООС)	154
Юридичне та канонічне нормування діяльності капеланів	155
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	156
ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ	160
ЛІТЕРАТУРА	164
ДОДАТКИ	168

ВСТУП

Релігієзнавство – одна з дисциплін освітнього процесу вищої школи, яка формує свідомість громадянина та суспільства. У релігії в концентрованому вигляді поєднуються такі взаємопов'язані фундаментальні моральні константи, як віра, милосердя й толерантність.

Посібник побудовано за тематичним принципом. Пропоноване навчальне джерело представляє дисципліну «Релігієзнавство» у схемах, таблицях та ілюстраціях. Стисла й надзвичайно сутнісна характеристика національних і світових релігій дозволяє виявити особливості їхнього розвитку в парадигмах загальносвітового культурно-історичного процесу. У посібнику схарактеризовано основний категорійний апарат навчальної дисципліни, простежено особливості формування світоглядно-філософських основ релігієзнавства, констатовано зв'язок часів через збереження й розвиток національних традицій у контексті сучасного наукового підходу до релігієзнавства як комплексної системи. Автори посібника керувалися принципом актуалізації мілітарного складника в розвиткові світових релігій та ролі інституту капеланства в організації морально-психологічного забезпечення бойових дій у провідних країнах світу, а також узагальнення досвіду організації душпастирської роботи у Збройних Силах України.

Можливість ознайомитися з роллю та місцем релігії допоможе усвідомити її основні ціннісні константи й дозволить зрозуміти її місце у військовій організації держави та культурному розмаїтті досягнень людства в загальносвітовому контексті.

РОЗДІЛ І

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

ЯК ГАЛУЗЬ НАУКОВОГО

ЗНАННЯ

Навчальне видання

**РУСЛАН ВОЛОДИМИРОВИЧ ГУЛА
ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ КВІТКІН
ОЛЕКСАНДР ЮРІЙОВИЧ ПАНФІЛОВ
ТАЇСІЯ ОЛЕКСІЇВНА ЧЕРНИШОВА**

Релігієзнавство

Навчальний посібник

В оформленні обкладинки використана картина І. Клюна «Сферична
безпредметна композиція» (1922 – 1925)

Керівник видавничих проєктів Ю. В. Піча

Підписано до друку 02.06.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 11,50. Обл.-вид. арк 12,35

Видавництво «Каравела»,
просп. М. Рокоссовського, 8а, м. Київ, 04201, Україна

Свідоцтво
про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
ДК №2035 від 16.12.2004 р.